

© “Мөнгө, санхүү, баялаг” сэтгүүл 2018

МОНГОЛ УЛС, ОХУ-ЫН ГАДААД ХУДАЛДААНЫ ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ

Н.Отгонсайхан ¹

<i>JEL ангилал:</i>	<i>Хураангуй:</i>
D51, F13, F18	Монгол Улс, ОХУ-ын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагаа нь олон жилийн түүхэн уламжлалтай юм. 1923 онд хоёр орны Засгийн газрын хооронд худалдааны анхны хэлэлцээр байгуулж, 1930 онд манай орон импортын барааны 70 гаруй хувийг ОХУ-аас, экспортын барааны 90 орчим хувийг ОХУ-д нийлүүлдэг байсан уламжлал 1990 оныг хүртэл хадгалагдсан. Энэ нөхцөл байдал нь зах зээлийн харилцаанд шилжсэн 1990-ээд оноос огцом өөрчлөгдөж, 2017 онд Монгол Улсын гадаад худалдааны нийт эргэлтэд ОХУ 12.2 хувь, импортод 28.1 хувь, экспортод 0.6 хувьд хүрч, БНХАУ-тай байр нь солигдсон юм. Энэхүү илтгэлд Монгол Улсын гадаад худалдааны өнөөгийн байдал, түүнд ОХУ-ын эзлэх байр суурийг судлахыг зорилоо.
<i>Түлхүүр үг:</i> Гадаад худалдаа, экспорт, импорт, махны экспорт, дизель түлш, автобензин	

1. Оршил

БНМАУ-ын Засгийн газар, ЗСБНХУ-ын Засгийн газар хооронд 1923 оны 12 дугаар сард худалдааны анхны хэлэлцээр, “Монгол Улсын Засгийн газар, ЗХУ-ын Засгийн газар хоорондын худалдааны гэрээ”-г 1957 онд урт хугацаагаар байгуулж, уг гэрээгээр худалдааны тааламжтай нөхцөл, төрөл бүрийн хөнгөлөлтийг харилцан олгосон ажээ. Энэхүү гэрээний үндсэн дээр бараа эргэлт, худалдааны төлбөрийн тухай хэлэлцээрийг таван жилээр, худалдааны Протоколыг жил жилээр байгуулан хэрэгжүүлдэг байжээ.

1930 он гэхэд БНМАУ гадаадаас худалдан авдаг барааны 70 гаруй хувийг ЗХУ-аас, экспортод гаргадаг барааны 90 хувийг ЗХУ-д нийлүүлдэг байжээ. Ийнхүү 1990 он хүртэл Монгол Улсын гадаад худалдаанд ОХУ дийлэнх буюу 80 орчим хувийг эзэлж ирсэн.

1990 оны эхэн үеэс социалист тогтолцоо задарч, улс орнууд нийгэм, эдийн засгийн бүх салбарт өөрчлөлт, шинэчлэлийг хийх замаар зах зээлийн эдийн засаг руу шилжиж эхэлснээр манай хоёр орны өмнө ч энэхүү шинэ нөхцөлд бие биеийн эрх ашгийг хүндэтгэн, эрх тэгш, харилцан ашигтай худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх цоо шинэ хуудас нээгдсэн боловч Монгол Улсын гадаад худалдааны нийт эргэлтэнд ОХУ-ын эзлэх хувийн жин огцом буурсаар 2017 онд нийт эргэлтэд 12.2 хувь, импортод 28.1 хувь, экспортод 0.6 хувьд хүрч, БНХАУ-тай байр нь солигдсон байна.

¹ Худалдаа, үйлдвэрлэлийн их сургуулийн профессор. Цахим шуудан: otgonsaikhan32@gmail.com

Сүүлийн жилүүдэд хоёр орны худалдаа, эдийн засгийн харилцааг сэргээх олон ажил хийгдэж байна. Хоёр орон 2009 оноос Стратегийн түншлэлийг хөгжүүлж эхэлснээр Монгол Улс стратегийн түншлэлийн харилцааг хамгийн анх ОХУ-тай тогтоожээ. 2010 оны 12 дугаар сард “Монгол-Оросын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг 2011-2015 онд хөгжүүлэх хөтөлбөр”, 2015 оны 6 дугаар сарын 17-ны өдөр “Монгол Улсын Засгийн газар, Евразийн эдийн засгийн комисс хооронд хамтын ажиллагааны тухай санамж бичиг”², 2016 оны 4 дүгээр сард “Монгол Улс, Оросын Холбооны Улс хооронд стратегийн түншлэлийг хөгжүүлэх дунд хугацааны хөтөлбөр”³ байгуулж, 2016 оны 6 дугаар сард ШХАБ-ын Төрийн тэргүүн нарын зөвлөлийн ээлжит хуралдааны үеэр “Орос, Монгол, Хятадын эдийн засгийн коридор” байгуулах хөтөлбөрт гарын үсэг зурсан билээ.

Түүнчлэн хоёр улсын төрийн тэргүүн нарын 2017 онд хүрсэн тохиролцоо ажил хэрэг болж, “Монгол-Оросын санаачилга-2018” цуврал арга хэмжээ 2018 оны 6 дугаар сарын 7-нд Улаанбаатар хотноо эхэлж, амжилттай хэрэгжиж байна. Уг арга хэмжээний хүрээнд тарифын болон тарифын бус саадыг арилгахад хоёр орны хууль тогтоох байгууллагууд хамтарч ажиллах талаар яриа эхлүүлсэн юм.

2. Монгол Улсын гадаад худалдаа

Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд гадаад худалдаа чухал байр суурь эзэлж, өргөжин тэлсээр байна. Зах зээлийн шилжилтийн эхэн үед гадаад худалдаа уналтад орж, 1991 онд өмнөх онтой харьцуулахад 57 орчим хувиар буурч худалдааны эргэлт 708.9 сая ам.долларт хүрч байсан бол, 1990-ээд оны дунд үеэс тогтвортой өссөн билээ. 2000 онд худалдааны эргэлт анх удаа нэг тэрбум ам.долларт хүрснээс хойш дэлхийн эдийн засгийн хямралын үеийг эс тооцвол тасралтгүй өсч 2003 он гэхэд 1990 оны худалдааны эргэлтэд дөхөж очиж байсан билээ. Үүнээс хойш 2011 онд экспорт 4817.5 сая ам.доллар, импорт 6598.4 сая ам.долларт хүрч, нийт бараа эргэлт өмнөх оноос 5307.3 сая ам.доллар буюу 86.9 хувиар, экспорт 1909.0 сая ам.доллар буюу 65.6 хувиар, импорт 3398.3 сая ам.доллараар буюу 2.1 дахин өссөн нь хамгийн өндөр үзүүлэлт юм.

Монгол Улс 2017 онд нийт 163 улстай худалдаа хийж, гадаад худалдааны нийт бараа эргэлт 10538 сая ам.доллар, үүнээс экспорт 6201 сая ам.доллар, импорт 4337 сая ам.долларт хүрсэн нь нийт бараа эргэлтийн хэмжээ өмнөх оноос 2264 сая ам.доллар буюу 27.4 хувь, үүнээс экспорт 1285 сая ам.доллар буюу 26.1 хувь, импорт 979 сая ам.доллар буюу 29.2 хувиар тус тус өсжээ.

Гадаад худалдааны тэнцэл нь 1994-1995 оны боловсруулах үйлдвэрийн сэргэлт, 2006 оны эдийн засгийн өсөлтийг дагуулсан экспортын барааны гадаад зах зээлийн үнийн өсөлтийн оргил үед ашигтай, бусад онуудад алдагдалтай

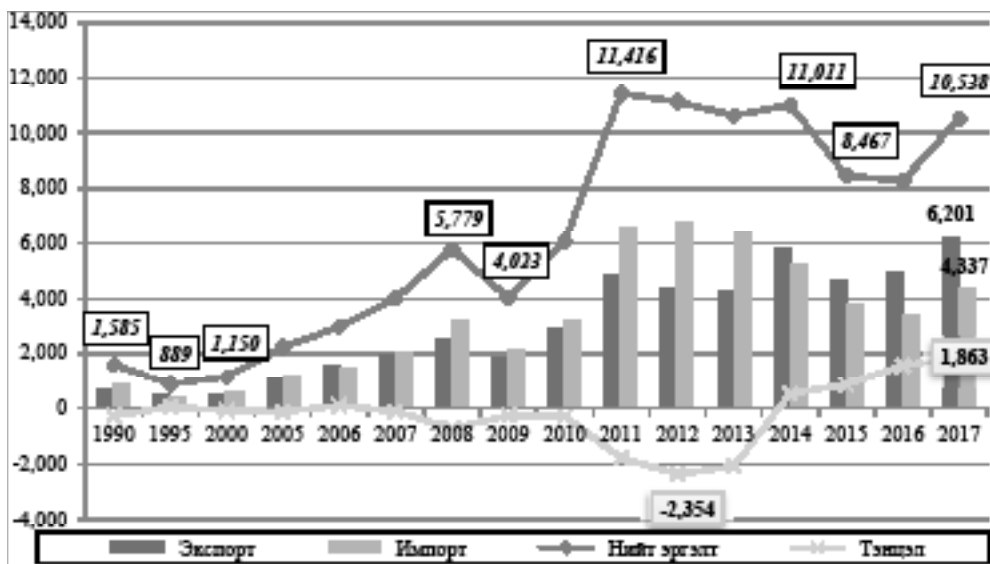
² Монгол Улс, Евразийн гишүүн орнуудын бүх талын хамтын ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх, худалдааг хөгжүүлэхэд саад болж буй бэрхшээлүүдийг арилгах чиглэлээр хамтран ажиллаж байна.

³ Худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх тодорхой арга хэмжээ, зорилтууд тусгасан.

гарч, алдагдлын хэмжээ өсөх хандлагатай байна. Тухайлбал, 2012 онд алдагдлын хэмжээ түүхэндээ байгаагүй өндөр түвшинд буюу 2.4 тэрбум ам.долларт хүрч, өнгөрсөн оноос 32 хувиар буюу 573.4 сая ам.доллараар, 2010 онтой харьцуулахад 8 дахин өсчээ. Харин 2014 оноос эхлэн Монгол Улсын гадаад худалдааны тэнцэл ашигтай гарч эхэлсэн бөгөөд 2017 онд ашгийн хэмжээ 1863 сая ам.долларт хүрч 2016 оноос 19.6 хувиар өссөн байна. Гадаад худалдааны тэнцэл ашигтай гарсан гол шалтгаан нь эрдэс бүтээгдэхүүн, тэр дундаа нүүрсний экспортын хэмжээ өссөнтэй холбоотой юм (Зураг 1).

Зураг 1

Монгол Улсын гадаад худалдааны эргэлт
(сая ам.доллар 1990-2017 он)

Эх сурвалж: 1212.mn

2017 онд экспорт өмнөх оныхоос 26.1 хувиар өсч, Монгол Улсын түүхэнд хамгийн өндөр буюу 6201 сая ам.долларт хүрсэн байна. Монгол Улсын экспортын гол нэрийн бүтээгдэхүүн нь эрдэс бүтээгдэхүүн бөгөөд эдгээр бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт, тоо хэмжээ зэргээс нийт экспортын хэмжээ шууд хамааралтай юм. 2017 онд эрдэс бүтээгдэхүүний экспорт өмнөх оноос 41.6 хувиар нэмэгдсэн нь нүүрсний экспортоос ихээхэн хамаарч байгаа юм. Тухайлбал, 2017 онд нүүрсний экспорт 33.1 сая тн буюу 2256.7 сая ам.долларт хүрч өнгөрсөн оныхоос 7.6 сая тн-оор буюу 1284.9 сая ам.доллараар нэмэгджээ. 2016 онд 1 тн нүүрсний дундаж үнэ 37.8 ам.доллар байсан бол 2017 онд 68.4 ам.доллар болж өссөн юм.

2017 онд махны экспорт 29.3 тн-д хүрч, өмнөх оноос 3.3 дахин өссөн бөгөөд сүүлийн хоёр жилийн хугацаанд мах, махан бүтээгдэхүүний экспортын 89 хувийг зөвхөн адууны махны экспорт эзэлж байна. 2017 онд 26.1 мянган тонн адууны мах экспортолсон нь 2016 оныхоос 18.1 мянган тн-оор нэмэгдсэн ажээ.

Импортын бүтцийг авч үзвэл, машин, механик төхөөрөмж, цахилгаан хэрэгсэл, тээврийн хэрэгсэл, тэдгээрийн эд анги, бензин, дизелийн түлш, үндсэн төмөрлөг, түүгээр хийсэн бүтээгдэхүүн, хүнсний бэлэн бүтээгдэхүүн, хими, химийн үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн, хуванцар, каучук, түүгээр хийсэн эдлэл 90 гаруй хувийг эзэлдэг.

Эрдэс бүтээгдэхүүний экспорт болон олборлолт нэмэгдэж байгаа нь дизель түлшний импортын хэмжээг нэмэгдүүлэх гол шалтгаан болж байна. Тухайлбал, 2017 онд дизель түлшний импорт 805.3 мянган тн-д хүрч 2016 оныхоос 279.6 мянган тн-оор буюу 184.2 сая ам.доллараар өссөн бол нэг тн дизель түлшний импортын дундаж үнэ 531.3 ам.долларт хүрч өмнөх оноос 67.8 ам.доллар буюу 14.6 хувиар өсчээ.

2017 онд бүх төрлийн тээврийн хэрэгслийн импорт 622.7 сая ам.долларт хүрч 2016 оныхоос 187.1 сая ам.доллараар өссөн бөгөөд суудлын автомашин 48870 ширхэг, ачааны автомашин 14155 ширхэг орж ирсэн нь өмнөх онтой харьцуулахад 11135 болон 7319 ширхгээр тус тус өссөн байна.

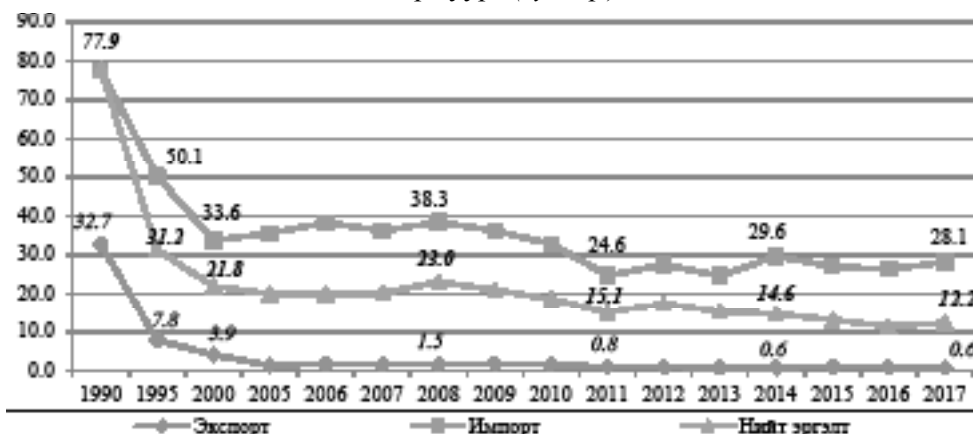
3. Монгол Улсын ОХУ-тай хийж буй худалдаа

Зах зээлийн харилцаанд шилжихээс өмнө Монгол Улсын гадаад худалдааны нийт эргэлтэнд ЗХУ-тай хийх худалдаа 80 гаруй хувийг эзэлж байсан бол 1995 онд 32 хувь хүртэл огцом буурснаас хойш 2008 оныг эс тооцвол дэлхийн эдийн засгийн хямралын дараа манай орны худалдааны эргэлтэд ОХУ-тай хийсэн худалдааны эзлэх хувийн жин тогтмол буурч, 2017 онд 12 хувь, экспортод 0.6 хувь, импортод 28 хувийг (Зураг 2) эзэлж байна.

Харин тус оронтой хийх гадаад худалдааны нийт эргэлт 1995 оноос үнийн дүнгээр тогтвортой өсч, 2008 онд 1.3 тэрбум ам.долларт хүрч, анх удаа 1990 оны үеийн 1.23 тэрбум ам.долларын түвшингээс давсан. Хоёр орны гадаад худалдааны эргэлтийг ийнхүү өсөхөд ОХУ-ын экспорт чухал нөлөөтэй байж, манай орны гадаад худалдааны алдагдлыг ихээхэн нэмэгдүүлж, худалдааны нөхцлийг бууруулсан нь тийм ч таатай бус үзүүлэлт юм.

Зураг 2

Монгол Улсын гадаад худалдаанд ОХУ-ын эзлэх
байр суурь (хувиар)

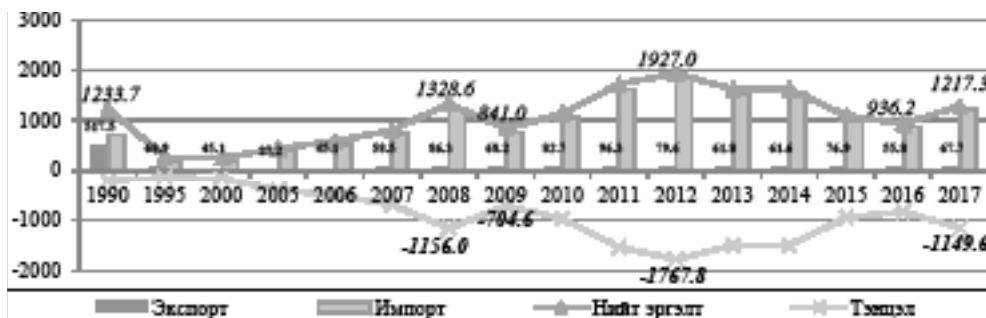

Эх сурвалж: Монгол Улсын Статистикийн эмхэтгэл 2017. 2018, – Улаанбаатар.

Монгол Улсын ОХУ-тай хийж буй гадаад худалдааны тэнцлийн хувьд зөвхөн 1991 онд 3.1 сая ам.долларын ашигтай гарч байсан бол түүнээс хойш тогтмол алдагдалтай байж, улмаар жил тутам өсөн нэмэгдэж байгаад дэлхийн санхүүгийн хямралын үеэр 964.0 сая ам.доллар хүртэл буурч, харин 2012 онд хамгийн их буюу 1767.8 сая ам. долларын алдагдалд хүрснийг Зураг 3-аас харж болно. Харин ОХУ-аас Монгол Улстай хийж буй гадаад худалдааны тэнцэл байнгын ашигтай байдаг.

Зураг 3

Монгол Улсын ОХУ-тай хийж буй
худалдаа (сая ам.доллар)

Эх сурвалж: 1212.mn

Монгол Улсаас ОХУ-тай хийж буй худалдааны нийт бараа эргэлт 2017 онд 1,284 сая ам.долларт хүрч, импорт 1217.3 сая ам.доллар, экспорт 67.7 сая ам.доллар болсон бөгөөд худалдааны алдагдал 1149.6 сая ам.долларт хүрсэн нь хоёр орны худалдааны эргэлт 2016 онтой харьцуулахад 2017 онд 37 хувиар өссөнийг харуулж байна.

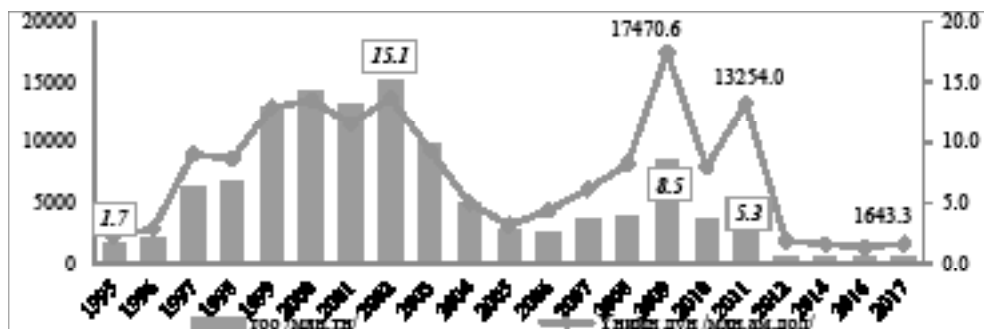
Монгол Улсын ОХУ-тай хийж буй гадаад худалдаа тогтмол алдагдалтай байгаа нь экспортын барааны хувьд тээврийн зардал өндөр, ОХУ-ын талын тарифын болон тарифын бус саад тогтор, манай орны мах, махан бүтээгдэхүүнд тавьж буй хорио цээртэй холбоотой бөгөөд манай орны экспортын барааны өрсөлдөх чадвар сул байгаа нь бас нөлөөлж байна.

Хоёр орны хоорондын худалдааны эргэлтийг сааруулахад олон хүчин зүйл нөлөөлсөн гэж үздэг. Тухайлбал, хоёр орны хооронд өмнө нь тогтсон аж ахуйн болон үйлдвэрлэлийн хэлхээ холбоо, бараа бүтээгдэхүүн, түүхий эдийн нийлүүлэлтийн сүлжээ задарсан; хоёр орон хоёулаа бараа, бүтээгдэхүүний хомсдолд орж зах зээлээ нэн тэргүүнд шаардлагатай бараа, бүтээгдэхүүнээр хангах зорилгоор дэлхийн бусад орнуудтай гадаад худалдаа эрхлэх болсон; гадаад валютын нөөцийн хомсдол зэргийг дурдаж болно.

Монгол Улсаас ОХУ-д экспортлож буй гол нэрийн бүтээгдэхүүн нь жонш, мах (80-90 орчим хувь) бөгөөд үлдсэн 10-20 хувийг ноос, ноолууран хувцас, хивс, тэмээ болон хонины ноос зэрэг бүтээгдэхүүн эзэлдэг ба нэмүү өртөг шингэсэн эцсийн хэрэглээний ноос, ноолууран хувцас, эсгий бүтээгдэхүүн болон хивс 2017 онд нийт экспортын 8 орчим хувийг эзэлсэн нь том үзүүлэлт болжээ. Монгол Улсын ОХУ руу экспортолж байгаа барааны нэр төрөл маш цөөн, боловсруулалтын түвшин хангалтгүй байгаа юм.

Зураг 4

Монгол Улсаас ОХУ-д нийлүүлж буй үхрийн хөлдүү махны экспортын хэмжээ, үнийн дүн (мян.тн, мян. ам.доллар)

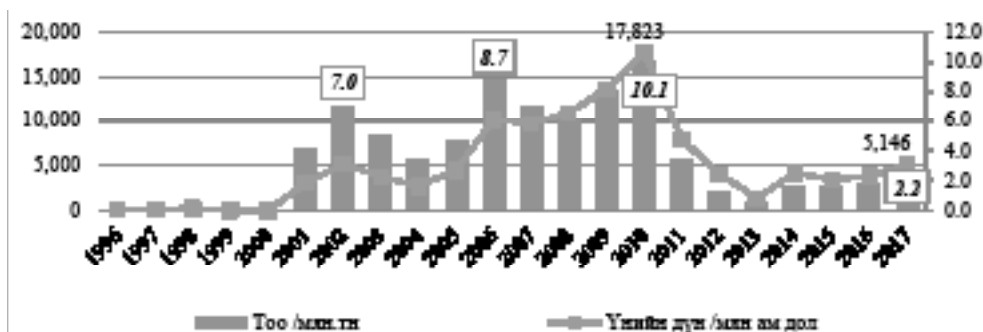
Эх сурвалж: ГЕГ-ын статистик мэдээлэл

Монгол Улсаас ОХУ руу 2017 онд 3.2 мян тн мах (үхэр 0.6, адуу 2.2) экспортолсон нь манай орны махны экспортын 11 хувийг эзэлж байна.

Монгол Улс 2002 онд хамгийн их буюу 15.3 мянган тн үхрийн хөлдүү махыг экспортолж байснаас 99 буюу буюу 15.1 мянган тн нь ОХУ-д ногдож байсан бол 2017 онд үхрийн хөлдүү махыг 100 хувь ОХУ-д экспортолсон ч 0.6 мянган тн болж буурчээ⁴ (Зураг 4).

Зураг 5

Монгол Улсаас ОХУ-д нийлүүлж буй адууны махны экспортын хэмжээ, үнийн дүн (мян.тн, мян. ам.доллар)

Эх сурвалж: ГЕГ-ын статистик мэдээлэл

Махны экспортыг нэмэгдүүлэх олон удаагийн хэлэлцээрийн үр дүнд манай орон жилд 60 орчим тн мах экспортод гаргах квот авдаг боловч мал эмнэлгийн зохих шаардлага, хорио цээрийн шаардлага хангахгүй, махны төлбөр тооцоо цаг хугацаандаа хийгдэхгүйгээс болж эргэлтийн хөрөнгийн дутагдалд орох, үнийн чөлөөт өрсөлдөөн байхгүйн улмаас зарим үед дээрх квотод хүргэж махаа экспортолж чадахгүй байна. Энэ тохиолдолд ОХУ-ын махны лицензтэй импортлогчид лицензээ бусдад зарах, эсвэл манайд өгөгдсөн лицензээр өөр улсаас мах импортлох тохиолдол гарч байдаг.

Монгол махны амт тэжээлэг чанарыг мэдэрч ОХУ-ын Сибирь, Алс Дорнодын хэрэглэгчид хэрэглэх сонирхол их байдаг боловч махны экспортын хэмжээ бага байгаа нь дараах бэрхшээлээс шалтгаалж байдаг гэдгийг судлаачид үздэг.⁵ Үүнд:

- Мах, махан бүтээгдэхүүний импортын лиценз, зөвшөөрлийг зөвхөн Москвагаас олгодог;
- Манай улсаас оруулж байгаа махыг зөвхөн ОХУ-ын Ариун цэвэр, хорио цээрийн хяналтын байгууллагын хяналтын дор стандартын

⁴ Монгол Улсын үхрийн махны экспорт 2016 онд нийт махны экспортод 7.8 хувийг эзэлж байсан бол 2017 онд 2.0 хувьд хүрч буурсан байна. 2017 онд 0.6 мян. тонн үхрийн махыг 1643.3 мян ам.доллараар экспортолсон нь өнгөрсөн оныхоос 95 тоноор бага боловч үнийн дүнгээр 51.0 мянган ам.доллараар их байна. Энэ хугацаанд 1 тонн үхрийн махны экспортын дундаж үнэ 448.1 ам.доллараар нэмэгдэж 2739 ам.долларт хүрчээ.

⁵ Монгол Улс, ОХУ хоорондын Чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийн төслийн үндэслэл, 2012.

- дагуу Улаанбаатар, Дархан, Багахангайн мах комбинатад бэлтгүүлдэг;
- Зөвхөн Сүхбаатар-Наушкийн боомтоор гаргадаг;
 - Төмөр замын тээврээр оруулахыг зөвшөөрдөг гэх мэт бэрхшээл байна.
 - ОХУ-д нийлүүлэх махны экспортыг нэмэгдүүлэхэд манай талаас дараах бэрхшээл тулгарч байна. Үүнд:
 - Малын үржил селекц, эрүүлжүүлэх сүлжээ байхгүйн улмаас малыг цаг хугацаанд нь вакцинжуулахад малчдад хөрөнгө байхгүй, тэд өөрсдөө санаачлагагүй ажилладаг;
 - Бэлчээрийн маллагааны мал учраас нэг малаас гарах махны гарц бага, махны бүтцэд булчинлаг хэсгийн хатуу мах илүү их хувийг эзэлдэг;
 - Төр, засгийн зүгээс махны экспортыг нэмэгдүүлэх талаар анхаардаг боловч малыг эрүүлжүүлэх, махны чиглэлийн малыг өсгөж үржүүлэх талаар хөрөнгө, санхүүгийн дэмжлэг бага байгаа зэрэг юм.

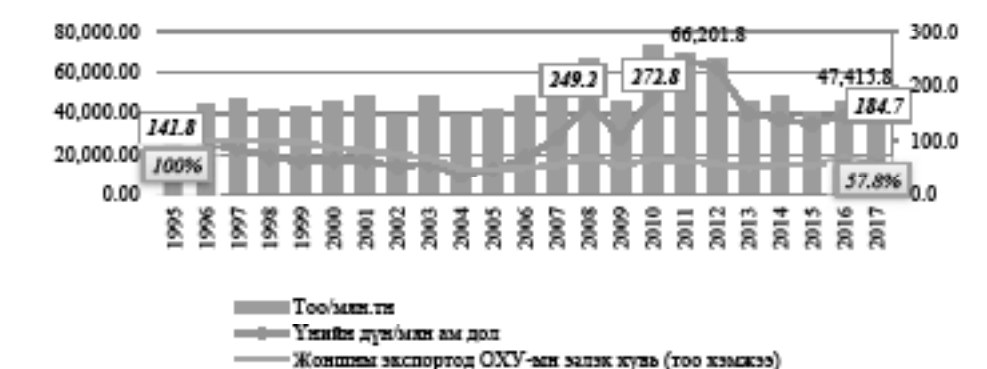
Монгол Улсын мах, махан бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн малыг вакцинжуулах, эрүүлжүүлэх ажлын хүрээнд ОХУ-тай “Мал эрүүлжүүлэх” төслийг хамтран хэрэгжүүлж байгаа билээ. Төслийн эхний үе шат буюу 2011-2012 онд малыг эрүүлжүүлэх, мал эмнэлгийн албаны бэлэн байдлын чадавхийг сайжруулахад зориулан ОХУ-аас 375 сая рублийн үнэ бүхий шүлхий өвчнөөс сэргийлэх вакцины 37 сая ш. тун, ариутгал халдваргүйтгэлийн тусгай зориулалтын 22 автомашиныг тус тус нийлүүлсэн байна.

Төслийн II үе шат нь 2017-2018 онд хэрэгжиж байгаа бөгөөд төслийн хүрээнд шүлхий өвчнөөс сэргийлэх вакцины 4,2 сая тунг хүмүүнлэгийн тусламжаар нийлүүлсэн нь мах, махан бүтээгдэхүүнийг ОХУ-ын зах зээлд нийлүүлэх боломжийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр тавьж буй хамтын хүчин чармайлтын хүрээнд хэрэгжиж буй дорвитой ажлууд юм.

Одоогийн байдлаар манай орноос ОХУ-д мах, махан бүтээгдэхүүн экспортлох эрх бүхий 29 аж ахуйн нэгжээс 26 аж ахуйн нэгжийн экспортын эрх идэвхтэй байгаа нь чухал ач холбогдолтой ч ОХУ-д мах импортлох эрхтэй ганцхан Бурятмясопром компани давуу эрхийг эдэлж байна.

Зураг 6

Монгол Улсаас ОХУ-д нийлүүлж буй жоншны экспортын хэмжээ, үнийн дүн (мян.тн, мян. ам.доллар)

Эх сурвалж: ГЕГ-ын статистик мэдээлэл

Хайлуур жонш нь манай орны ОХУ-д нийлүүлдэг экспортын хамгийн өндөр хувийг эзэлдэг чухал бүтээгдэхүүний нэг. Энэ төрлийн бүтээгдэхүүний биет хэмжээ 2009 оныг эс тооцвол 2010 он хүртэл нэлээд тогтвортой өсч 272.8 мянган тн, 2011 онд үнийн өсөлт бий болж 66201.8 мянган ам.долларт хүрч байсан бол 2013 оноос огцом буурч 2017 онд биет хэмжээ 184.7 мянган тн, үнийн дүн 47415.8 мянган ам доллар болж, Монгол Улсын нийт жоншны экспортын 5.68 хувь болжээ (Зураг 6).

ОХУ нь экспортын бүтцийн хувьд манай оронтой төстэй буюу байгалийн нөөцөд тулгуурласан бөгөөд нефть, нүүрс, төмөр, ган, хөнгөн цагаан, алт, алмаз, никель, мод зэрэг нь нийт экспортын 60-70 хувийг эзэлж байгаа юм. Эндээс Монголын гаралтай уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг ОХУ-д худалдаалах боломж тааруухан байгаа нь харагдаж байна.

Түүнчлэн харьцангуй давуу талын индексийн судалгаанаас үзэхэд⁶, ОХУ-ын импортын харьцангуй давуу талтай барааны бүлэгт Монгол Улсын экспортын харьцангуй давуу талтай бараанаас мах, махан бүтээгдэхүүн, жонш орж байгаа учраас эдгээр бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэхэд анхаарах шаардлагатай юм.

“Мал эрүүлжүүлэх” төслийн хүрээнд урт хугацаанд хамтран ажиллаж, малын гаралтай эцсийн бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэхэд анхаарах нь зүйтэй болов уу. Тухайлбал,

- Мах, сүү, арьс шир, малын гаралтай бүтээгдэхүүн;
- Сүлжмэл эдлэл, хувцас, гутал;
- Хүнсний бүтээгдэхүүн.

⁶ Otgonsaikhan, N. The Current Situation for Mongolian Foreign Trade and Cooperation with Northeast Asian Countries https://www.erina.or.jp/wp-content/uploads/2015/02/se12712_tssc.pdf

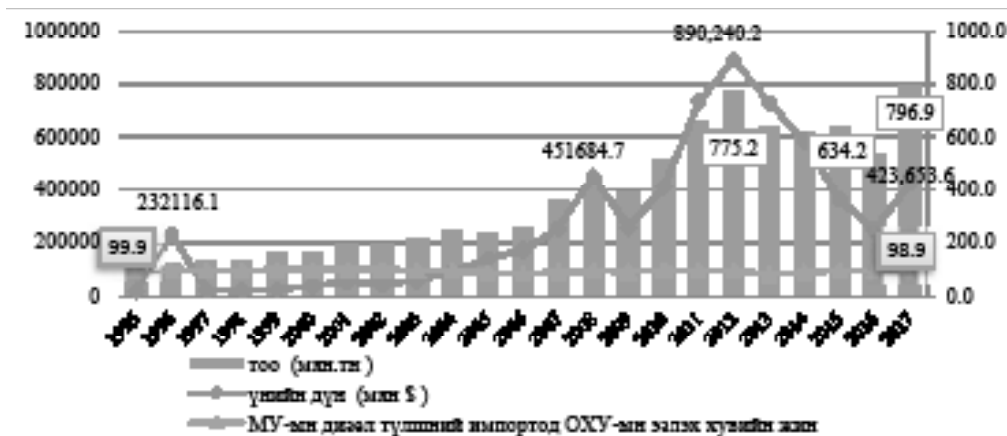
Дээрх бүтээгдэхүүнийг ОХУ руу экспортлоход тарифын болон тарифын бус хориг хязгаарлалт ихтэй тул ОХУ, Евразийн эдийн засгийн холбооны зах зээлд тарифын хөнгөлөлттэй нөхцлөөр нийлүүлэх, тарифын бус хүндрэлийг дээрх төслийн хүрээнд даван туулах асуудлаар холбогдох хэлэлцээр байгуулах, ОХУ-ын оролцоотой бүс нутгийн үйлдвэрлэл, нийлүүлэлтийн сүлжээнд Монгол Улсын оролцоог нэмэгдүүлэх, харилцан ашигтай түншлэлийн тогтолцоог хөгжүүлэх нь чухал байна.

ОХУ-аас импортоор авч буй бүтээгдэхүүний 60 гаруй хувь нь бензин, дизелийн түлш байдаг бол 25.0 гаруй хувийг хөдөө аж ахуйн болон хүнсний бүтээгдэхүүн эзэлж байна.

Монгол Улс дизель түлшийг бараг 100 хувь ОХУ-аас импортоор авдаг бөгөөд 2012 онд хамгийн өндөр үнэтэй буюу 890240.2 мянган ам.долларын 775.2 мянган тн түлш (Зураг 7) импортолж байсан бол 2017 онд 423653.6 мянган ам.долларын 796.9 мянган тн түлш импортолсон нь Монгол Улсын нийт дизелийн түлшний импортын 98.9 хувийг эзэлжээ.

Зураг 7

Монгол Улсын ОХУ-аас импортоор авч буй дизель түлшний хэмжээ, үнийн дүн, Монгол Улсын дизель түлшний импортод ХУ-ын эзлэх хувийн жин

Эх сурвалж: ГЕГ-ын статистик мэдээлэл

Монгол Улс 2005 он (77.7 хувь), 2013 он (59.5 хувь)-оос бусад онд авто бензиний 90-ээс дээш хувийг ОХУ-аас импортоор авч байсан ажээ. 2012 онд хамгийн өндөр үнэтэй буюу 407830 мянган ам.долларын 336.5 мянган тн бензин (Зураг 8) импортолж байсан бол 2017 онд 235331.1 мянган долларын 395 мянган тн авто бензин импортолсон нь Монгол Улсын нийт авто бензиний импортын 96.1 хувийг эзэлжээ.

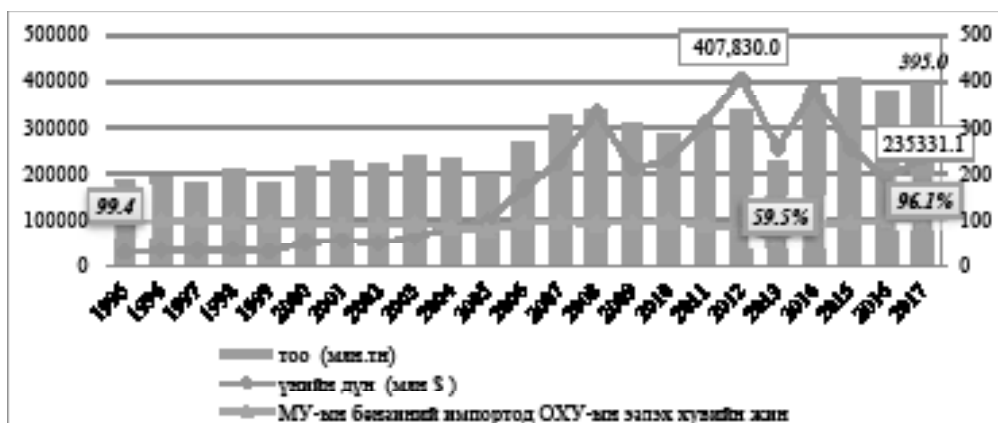
Үлдэж байгаа хувийг хүнсний бүтээгдэхүүн, бүх төрлийн өргөн хэрэглээний бараа, машин, тоног төхөөрөмж, тээврийн хэрэгсэл, төмөрлөг, түүгээр хийсэн бүтээгдэхүүн багахан хувийг тус тус эзэлж байна.

Манай орны газрын тосны бүтээгдэхүүний хэрэгцээ тогтмол өсөж байгаа нь сүүлийн жилүүдэд уул уурхайн салбар эрчимтэй хөгжсөнөөр гадаадын хөрөнгө оруулалтыг ихээхэн татах болж, геологи хайгуулын ажил, орд газрын ашиглалт, олборлолтын хэмжээ нэмэгдсэнээс гадна бүхий л төрлийн тээврийн хэрэгслийн тоо нэмэгдэж байгаатай холбоотой юм.

Монгол Улсын стратегийн бүтээгдэхүүн болох бензин, дизелийн түлшний хэрэгцээний 95-аас дээш хувийг зөвхөн ОХУ-аас авч байгаа нь эдгээр төрлийн бүтээгдэхүүний хувьд тус улсаас хэт их хамааралтайг харуулж байна.

Зураг 8

Монгол Улсын ОХУ-аас импортоор авч буй авто бензиний хэмжээ, үнийн дүн, Монгол Улсын дизель түлшний импортод ОХУ-ын эзлэх хувийн жин

Эх сурвалж: ГЕГ-ийн статистик

Олон улсын жишгээр стратегийн бүтээгдэхүүний хэрэглээнд импортоор авч буй газрын тосны бүтээгдэхүүн 35.0 хувиас илүү байх, тодорхой нэр төрлийн бүтээгдэхүүний 20-иос дээш хувийг зөвхөн нэг улсаас импортолдог бол уг орон тэр орноос эдийн засгийн хараат болсон гэж үздэг билээ. Гэвч бид энэ төрлийн бүтээгдэхүүний хамаарлыг багасгах, газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих талаар олон жил ярьж байгаа боловч одоогоор амжилтанд хүрээгүй л байна.

4. Дүгнэлт

Хоёр орны худалдаанд амжилт ололт их байсан ч дутагдалтай, хүндрэлтэй, шийдвэрээ хүлээсэн олон асуудал байсаар байна.

Сүүлийн жилүүдэд хэрэгжүүлж буй хамтарсан төсөл, хөтөлбөрүүд нь манай хоёр орны худалдаанд шинэ гарц, шийдэл, боломжийг олгох магадлалтай. Тухайлбал, хөрш гурван орны эдийн засгийн коридорын хүрээнд тээвэр,

ложистикийн дэд бүтэц сайжирч, олон улсын түвшинд хүрч чадвал Монгол Улс нь Зүүн Ази-Европыг холбосон чухал тээврийн коридор болох боломжтой. Ингэснээр үйлдвэрлэлийн салбарт өндөр технологи, гадаадын хөрөнгө оруулалт нэмэгдэж, түүхий эд, эрдэс баялгаа өндөр түвшинд боловсруулан хөрш хоёр орны зах зээл болон бусад гуравдагч зах зээлд нийлүүлэх боломж ч бий болно.

Транзит тээврийн зах зээлд өрсөлдөх чадвараа нэмэгдүүлэхийн тулд ОХУ-тай хил, гааль, тээврийн зангилаа, ложистик болон терминалын үйлчилгээг сайжруулах чиглэлээр хамтарч ажиллах зайлшгүй шаардлага байна.

Түүнчлэн ОХУ нь Монгол Улсын мах, махан бүтээгдэхүүний гол зах зээл учраас “Мал эрүүлжүүлэх” төслийн III үе шатыг хэрэгжүүлэх талаар санал хүргүүлж, урт хугацаанд хамтран ажиллах замаар малыг эрүүлжүүлэн мах, сүү, арьс шир болон малын гаралтай бүтээгдэхүүн; сүлжмэл эдлэл буюу хувцас, гутал; хүнсний бүтээгдэхүүн зэрэг эцсийн бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэхэд юуны түрүүнд анхаарах нь зүйтэй.

Дээр дурдсан малын гаралтай эцсийн бүтээгдэхүүнийг ОХУ руу экспортлоход тарифын болон тарифын бус хориг хязгаарлалт ихтэй тул ОХУ, Евразийн эдийн засгийн холбооны зах зээлд тарифын хөнгөлөлттэй нөхцлөөр нийлүүлэх, тарифын бус хүндрэлийг хамтын ажиллагааны хүрээнд шийдвэрлэх боломжийг эрэлхийлэх хэрэгтэй юм.

ОХУ-ын оролцоотой бүс нутгийн үйлдвэрлэл, нийлүүлэлтийн сүлжээнд Монгол Улсын оролцоог нэмэгдүүлэх, харилцан ашигтай түншлэлийн тогтолцоог хөгжүүлэх нь чухал байна.

Ном зүй:

- [1] Монгол Улс, Оросын Холбооны Улс хоорондын Чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийн төслийн үндэслэл. судалгааны тайлан. (2012) МУИС-ийн хэвлэх үйлдвэр, – 9.4 хх.
- [2] Батнасан Н, Отгонсайхан Н, Нарандалай Д. (2012). “Худалдааны гол түнш орнуудтай Чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулах боломж болон эрсдэл” бодлогын судалгаа BS 12/15.
- [3] Отгонсайхан Н., Даваасүрэн А. (2010). Орос-Монголын хоорондын худалдаанд тулгамдаж буй асуудал. Монгол Улсын ШУА-ийн Олон улс судлалын хүрээлэнгийн “Олон улс судлал” сэтгүүл. – Улаанбаатар, – № 1-2 (87, 88 дахь тал).
- [4] Otgonsaikhan N. (2015). The Current Situation for Mongolian Foreign Trade and Cooperation with Northeast Asian Countries // The Economic Research Institute for Northeast Asia (ERINA) report, No. 127, P.8-14.
- [5] Монгол Улсын Гаалийн ерөнхий газрын статистик мэдээлэл
URL: <http://customs.gov.mn/statistics/>
- [6] Монгол Улсын ХХААХҮЯ-ны цахим хуудас
URL: <http://mofa.gov.mn/exp/article/entry/1159>
- [7] Монгол Улсын статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан
URL: https://1212.mn/stat.aspx?LIST_ID=976_L14&type=tables
- [8] Монгол Улсаас ОХУ-д суугаа Элчин сайдын яамны цахим хуудас
URL: http://embassymongolia.ru/?page_id=1901
- [9] Олон улсын худалдааны төвийн цахим хуудас
URL: <https://www.trademap.org/Bilateral>